

Bureau voor Archeologie Rapport 244

Comriekade 31, Woubrugge, gemeente Kaag en Braassem: een bureauonderzoek

Colofon

titel: Bureau voor Archeologie Rapport 244. Comriekade 31,
Woubrugge, gemeente Kaag en Braassem: een bureauonderzoek

auteur: M. Hanemaaijer (KNA prospector Ma)

autorisatie: A. de Boer (KNA senior prospector)

Versie 2

datum: 11 januari 2016

ISSN: 2214-6687

© Bureau voor Archeologie

Koningsweg 244 Utrecht

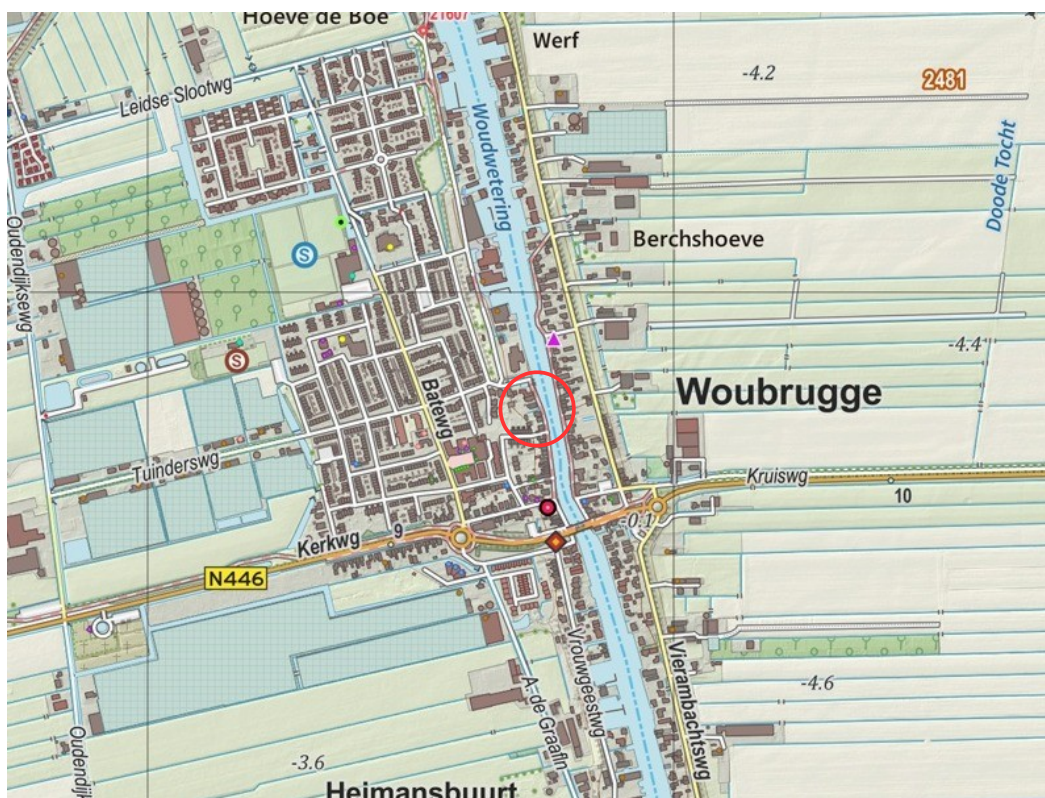
T 030 245 18 95

E info@bureauvoorarcheologie.nl

I <https://www.bureauvoorarcheologie.nl>

Administratieve gegevens

Projectnummer	2015101502
Provincie	Zuid-Holland
Gemeente	Kaag en Braassem
Plaats	Woubrugge
Toponiem	Comriekade 31
Kadastrale gegevens	Woubrugge, sectie B perceelnr 4234
Centrum locatie (m RD)	103.730; 464.780 (x; y)
Omvang plangebied	150 m ²
ARCHIS onderzoeksmeldingsnummer	3977688100
Soort onderzoek	een bureauonderzoek
Opdrachtgever	Bouwbedrijf de Graaf bv
Uitvoerder	Bureau voor Archeologie, M. Hanemaaijer
Kaartblad	31A
Periode van uitvoering	Oktober 2015 tot en met januari 2016
Bevoegd gezag	Gemeente Kaag en Braassem
Deskundige namens bevoegde overheid	Dhr. J. Eichler Gemeente Kaag en Braassem
Beheerder en plaats van documentatie	Bureau voor Archeologie, Utrecht

Figuur 1: Ligging van het plangebied (www.opentopo.nl).

Inhoudsopgave

	Samenvatting.....	6
1	Inleiding.....	7
	1.1 Doelstelling en vraagstelling.....	7
2	Bureauonderzoek.....	9
	2.1 Methode.....	9
	2.2 Huidige situatie en beoogde ingreep.....	9
	2.3 Aardkunde.....	9
	2.4 Bewoning en historische situatie.....	11
	2.5 Bekende archeologische en ondergrondse bouwhistorische waarden.....	12
	2.6 Gespecificeerde verwachting.....	15
3	Conclusie.....	17
4	Advies.....	18
5	Literatuur.....	19
	Figuren.....	20

Lijst met Figuren

Figuur 1: Ligging van het plangebied (www.opentopo.nl).....	3
Figuur 2: Ontwerptekening van het plangebied. Rode lijn is de huidige bebouwing.....	7
Figuur 3 Luchtfoto.....	20
Figuur 4: Foto van de huidige bebouwing.....	20
Figuur 5: Funderingsdetail.....	21
Figuur 6: Geomorfologische kaart(Alterra Wageningen UR 2007).....	22
Figuur 7: Hoogte-reliëf kaart van de omgeving van het plangebied (Kadaster - PDOK 2014). De labels geven de hoogteligging van het maaiveld in meters t.o.v. NAP.....	22
Figuur 8 Bodemkaart (Alterra Wageningen UR 2012).....	23
Figuur 9 Kaart van hoogheemraadschap Rijnland uit 1615 (Balthasar en Van Berckenrode 1615).....	24
Figuur 10 Kadastrale minuut (Kadaster 1811). Het noorden is links.....	24
Figuur 11: Bonnekaart uit 1874.....	25
Figuur 12: Topografische kaart 1950.....	25
Figuur 13: Onderzoeksmeldingen en waarnemingen in het onderzoeksgedebied(ARCHIS - Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 2015).	26
Figuur 14: Beleidskaart gemeente Kaag en Braassem (Huizer e.a. 2011; Hornikx 2013).....	27

Lijst met Tabellen

Tabel 1: Aardkundige waarden.....	11
Tabel 2: Bekende waarden tot ca. 300 m van het plangebied.....	15

Samenvatting

Bureau voor Archeologie heeft een bureauonderzoek uitgevoerd voor bouwwerkzaamheden aan de Comriekade 31 te Woubrugge.

Het onderzoek is uitgevoerd in overeenstemming met de richtlijnen van de KNA, protocol 4002. In het kader van het onderzoek zijn kaarten, databases en literatuur geraadpleegd om te komen tot een gespecificeerde archeologische verwachting van het gebied.

De beoogde ingreep bestaat uit de realisatie van twee woningen. Onder de woningen komt geen kelder. De woningen worden gefundeerd door middel van balken en palen. De balken reiken tot ca. 70 cm -mv.

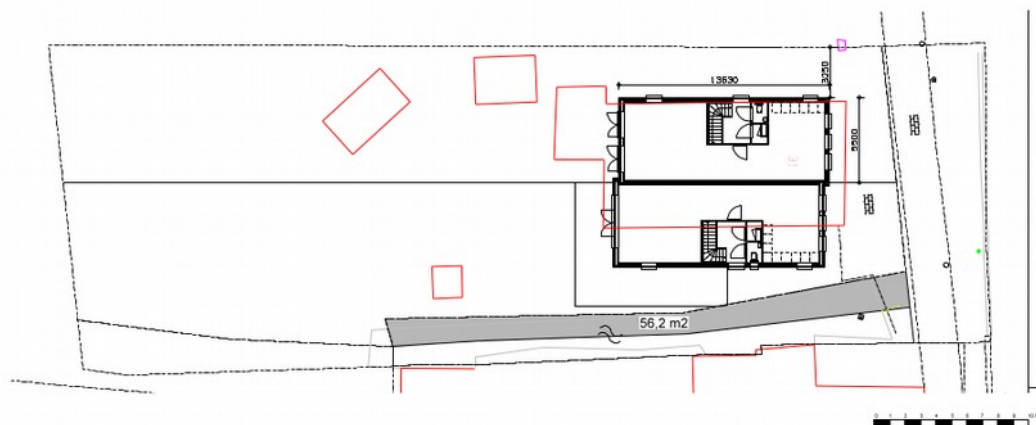
Waarschijnlijk is in het plangebied een veenrestdijk aanwezig. In de top van een veenpakket kunnen in theorie archeologische resten vanaf de IJzertijd aanwezig zijn. Vanaf de Late Middeleeuwen is het plangebied ontgonnen. Het plangebied maakt het deel uit van een ontginningsas. Op oude kaarten is vanaf de 17^e eeuw bebouwing aanwezig langs de wetering ten oosten van het plangebied. De huidige bebouwing dateert mogelijk uit 18^e eeuw.

Het is niet uitgesloten dat in het plangebied nog archeologische waarden uit de Late Middeleeuwen aanwezig zijn die niet zijn verstoord door de huidige bebouwing. Deze zullen zich met name in het onbebouwde (zuidelijke) deel van het plangebied bevinden. De mogelijke archeologische waarden kunnen worden verstoord door de voorgenomen bodemingreep.

Geadviseerd wordt om een verkennend booronderzoek uit te voeren teneinde de aard en intactheid van de bodemopbouw te bepalen en de aan- of afwezigheid van potentieel archeologische niveaus vast te stellen.

1 Inleiding

Bureau voor Archeologie heeft een archeologisch onderzoek uitgevoerd voor bouwwerkzaamheden aan de Comriekade 31 te Woubrugge.

Figuur 2: Ontwerptekening van het plangebied. Rode lijn is de huidige bebouwing.

Op de beleidskaart van de gemeente Kaag en Braassem ligt het plangebied binnen de historische kern van Woubrugge. In dit gebied geldt dat bij bodemingrepen dieper dan 30 cm -mv en groter dan 150 m² archeologisch onderzoek verplicht is.¹

Het plangebied heeft een oppervlak van ca. 150 m², zie fig. 2. De beoogde ontwikkeling leidt tot een bodemverstoring tot 70 cm -mv. De beoogde bodemingreep overschrijdt de ondergrens voor het uitvoeren van archeologisch onderzoek niet, maar de gemeente heeft aangegeven dat voor de locatie een bureauonderzoek dient te worden uitgevoerd.

Het onderzoeksgebied is een zone met straal van circa 300 m om de ontwikkeling heen.

In Nederland wordt voor het vaststellen van de archeologische waarde van een plangebied de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.3) gehanteerd. Gemeenten kunnen hierop aanvullende uitvoeringskaders vaststellen. De gemeente Kaag en Braassem heeft geen aanvullende uitvoeringskaders vastgesteld voor het uitvoeren van archeologisch vooronderzoek, noch zijn deze voor dit project afzonderlijk opgesteld. Dit onderzoek is gebaseerd op de criteria die in de KNA staan geformuleerd.

1.1 Doelstelling en vraagstelling

Het doel van het bureauonderzoek is het opstellen van een gespecificeerde archeologische verwachting.

De volgende onderzoeksvragen zijn in dit onderzoek gebruikt:

- *Waaruit bestaan de voorgenomen bodemingrepen?*
- *Wat is de landschappelijke ligging van het plangebied in termen van geomorfologie, geologie en bodemkunde?*

¹ (Hornikx 2013)

- *Is sprake van een natuurlijke (intacte) bodemopbouw of is deze (deels) verstoord? Indien sprake is van verstoringen, wat is de diepte en omvang van de verstoring?*
- *Zijn er (aanwijzingen voor) archeologische waarden in het plangebied aanwezig, en zo ja, wat is naar verwachting de omvang, ligging, aard en datering hiervan?*

2 Bureauonderzoek

2.1 Methode

Het bureauonderzoek is uitgevoerd in overeenstemming met de richtlijnen van de KNA 3.3, protocol 4002.²

In het kader van het onderzoek zijn kaarten, databases en literatuur geraadpleegd om tot een gespecificeerde archeologische verwachting van het gebied te komen. Eerst wordt het plan- en onderzoeksgebied vastgesteld en het onderzoek gemeld bij ARCHIS. Daarna wordt achtereenvolgens de aardkundige, archeologische en historische context van het te onderzoeken gebied bestudeerd. Deze gegevens leiden tot het opstellen van een gespecificeerde verwachting. In de gespecificeerde verwachting worden de mogelijk aanwezige archeologische waarden beschreven in termen van onder meer de diepteligging, omvang, ouderdom en conservering.

Genoemde stappen leidden tot onderhavig rapport en het openbaar maken van de resultaten bij Archis en het e-Depot voor de Nederlandse Archeologie.³ In de hierna volgende hoofdstukken worden de belangrijkste onderzoeksgegevens gepresenteerd.

2.2 Huidige situatie en beoogde ingreep

Het plangebied ligt in de gemeente Kaag en Braassem in de bebouwde kom van het plaatsje Woubrugge aan de Comriekade 31. Op het perceel staat een woonhuis (fig. 4). Deze woning heeft volgens Basisregistraties Adressen en Gebouwen (BAG) een bouwjaar van 1750.⁴ De woning is geen rijks-, provinciaal of gemeentelijk monument. Het is onbekend hoe de woning is gefundeerd en of kelders aanwezig zijn.

De beoogde ingreep bestaat uit de realisatie van twee woningen (fig. 2) in een vlak van 150 m². Dit is het plangebied. Het plangebied overlapt grotendeels met de bestaande bebouwing (fig. 3).

Een smalle strook van ca. 40 m² naast de bestaande woning is verhard door middel van stoeptegels. Het plangebied wordt begrensd door de Comriekade in het oosten en woningen en tuinen aan de overige zijden.

Onder de woningen komt geen kelder. De woningen worden gefundeerd door middel van balken en palen. De balken reiken tot ca. 70 cm -mv (fig. 5).

2.3 Aardkunde

De aardkundige gegevens staan samengevat in tabel 1.

Tijdens de laatste ijstijd van het Pleistoceen, het Weichselien, die duurde van ongeveer 115.000 tot 10.000 jaar geleden, breidt het landijs zich vanuit Scandinavië uit tot in het huidige Noord – Duitsland. Hierdoor daalt de zeespiegel tot ongeveer 110 m beneden het huidige niveau. De lage zeespiegelstand zorgt ervoor dat het klimaat in Nederland een uitgesproken continentaal karakter krijgt. Dit wordt gekenmerkt door koude en droge omstandigheden en een open

---

2 (CCvD 2013)

3 (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en Data Archiving and Networking Services)

4 (Kadaster 2013)

vegetatie met struiken en kruiden, de zogenaamde toendravegetaties. In de open vegetatie vinden op grote schaal zandverstuivingen plaats onder invloed van de overheersende westelijke wind, die vrij spel krijgt in deze kale en droge omstandigheden. De afzettingen die hierbij worden gevormd, worden ook wel dekzanden genoemd en behoren tot de Formatie van Boxtel, Laagpakket van Wierden. In de gemeente ligt het dekzand op een diepte van ongeveer 13 m beneden NAP.⁵

Ongeveer 10.000 jaar geleden gaat de laatste ijstijd over in de relatief warme periode waarin we ons nu bevinden, het Holoceen. Deze belangrijke temperatuurstijging heeft tot gevolg dat ijskappen smelten en de zeespiegel stijgt. Ook de vegetatie verandert van een open, koude – minnende vegetatie naar een gesloten berkenbos.

Als gevolg van de snel stijgende zeespiegel aan het begin van het Holoceen en de slechte ontwatering van het dekzandlandschap stijgt de grondwaterspiegel en vormen zich grote moerassen en zoetwatermeren. Hier tredt op grote schaal veenvorming op. Het eerste veen dat op de dekzandgronden ontstaat wordt gerekend tot de Basisveen Laag (onderdeel van de Formatie van Nieuwkoop). De top van de Basisveen Laag bevindt zich in dit gebied op circa -12,5 m NAP.

In de loop van het Holoceen neemt de snelheid van de zeespiegelstijging af. Onder invloed van golfwerking en zeestromingen krijgt de huidige kustlijn gestalte. De grote moerassen en zoetwatermeren verplaatsen zich verder landinwaarts en het onderzoeksgebied raakt steeds vaker overspoeld door de zee. Hierdoor worden in het onderzoeksgebied grote vlakten van getijdenafzettingen gevormd die worden gerekend tot het Laagpakket van Wormer (onderdeel van de Formatie van Naaldwijk). Deze bestaan uit zeer fijn tot matig fijn zand en klei. De zandige afzettingen zijn overwegend in getijdengeulen en op daartussen liggende zandplaten afgezet. Deze laag ligt direct op de Basisveen Laag of, indien deze door erosieve processen is verdwenen, op het pleistocene dekzandpakket. Het is niet bekend of in het plangebied geulen aanwezig zijn.

Door de vorming van strandwallen breidt de kust zich verder westwaarts uit. Achter deze natuurlijke kustbarrière vormt zich een betrekkelijk rustig lagunair milieu. Er vormt zich een uitgestrekt veenmoeras. Het veen uit deze periode wordt gerekend tot het Hollandveen Laagpakket van de Formatie van Nieuwkoop. Dit veen bestaat uit verschillende soorten zoals broek-, riet-, zegge- en veenmosveen. Het veen werd voor de historische periode sporadisch bewoond (IJzertijd), met name langs crevasseafzettingen van de Oude Rijn, maar was overwegend te nat voor bewoning.⁶

Na de ontginning in de Late Middeleeuwen is het veen op grote schaal afgegraven ten behoeve van de winning van turf. Hierdoor ontstaan grote plassen, deze bevinden zich ook aan weerszijden van het plangebied. Aangezien het plangebied ligt aan een ontginningsas langs een Wetering, is hier het veen niet afgegraven (zie ook §2.4).

Op de geomorfologische kaart is het plangebied niet gekarteerd in verband met de ligging in de bebouwde kom (fig. 6). De bebouwde kom wordt omringd door een vlakte van getijdenafzettingen. Gezien de ligging aan een ontginningsas is in het plangebied waarschijnlijk een veenrestdijk aanwezig.

---

5 (De Mulder 2003)

6 (Huizer e.a. 2011)

Op een hoogte-reliëfkaart van de omgeving van het plangebied is de hogere ligging van een veenrestdijk zichtbaar (roze in fig. 7). Het maaiveld ligt op ongeveer -0,3 m NAP.⁷ Op basis van de hoogte-reliëfkaart zijn er geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van fossiele stroomruggen in de omgeving van het plangebied.

Het plangebied is ook niet gekarteerd op de bodemkaart (fig. 8). Ten westen van het plangebied komen tochteerdgronden voor. Deze gronden komen voor in droogmakerijen. Gezien de ligging van het plangebied aan een veenrestdijk bestaat de ondergrond van het plangebied waarschijnlijk uit veen waarop zich door langdurige bewoning een antropogene laag heeft gevormd.⁸

Voor zover bekend heeft binnen het plangebied geen milieukundig bodemonderzoek plaatsgevonden.⁹

Bron	Situatie plangebied, omschrijving
Geologie ¹⁰	Formatie van Naaldwijk, Zeezand en -klei met inschakelingen van veen
Geomorfologie (fig. 6) ¹¹	Niet gekarteerd, bebouwde kom, omringd door vlakke van getijafzettingen
AHN (fig. 7) ¹²	Het maaiveld ligt op ongeveer -0,3 m NAP. Het plangebied ligt op een langgerekte hoogte, vermoedelijk een veenrestrug.
Bodemkunde (fig. 8) ¹³	Niet gekarteerd, bebouwde kom

Tabel 1: Aardkundige waarden.

2.4 Bewoning en historische situatie

Vanaf 900 tot 1400 na Chr. wordt het veenlandschap ontgonnen. Daar waar de natuurlijke veenwateren ontbreken worden vaak bevaarbare, afwateringen (kanalen) gegraven, van waaruit het gebied ontgonnen en in cultuur gebracht wordt (de zogenaamde ontginningsassen). Haaks op de ontginningsassen worden veel sloten gegraven in het veen, teneinde de ontwatering van het gebied te bevorderen en het beter geschikt te maken voor landbouw. Dit resulteert door de vele parallelle sloten in een verkaveling die bestaat uit smalle stroken land (strokenverkaveling). De regelmatige vorm van de strokenverkaveling wordt veroorzaakt door de centrale leiding over het ontginningsproces door de graven van Holland, die aanspraak maken op onontgonnen veengebieden en die aan groepen kolonisten ter ontginning uitgeven.

Uit een aantal ontginningsassen ontstaan langgerekte bewoningskernen, waaronder Woubrugge, waarbinnen het plangebied ligt. De oudste vermelding van Woubrugge komt uit de 13^e eeuw. Woubrugge is ontstaan aan een doorgaande vaarweg, de Woud wetering, de omstreeks 1200 wordt gegraven.¹⁴ In een akte uit 1505 is sprake van de afbraak van de brug van "Woubrugge", en het dorp is waarschijnlijk naar deze oudere brug vernoemd. De sectie "Wou", is afkomstig van de familie Van der Woude, die in deze periode de ambachtsheren

7 (Kadaster - PDOK 2014)

8 (Markus e.a. 1982)

9 (Rijkswaterstaat Ministerie van Infrastructuur en Milieu)

10 (De Mulder 2003)

11 (Alterra 2004)

12 (Kadaster - PDOK 2014)

13 (Alterra Wageningen UR 2012)

14 (Huizer e.a. 2011)

van het dorp waren. Het ambacht waar Woubrugge toentertijd deel van uitmaakte is bekend als Esselinkwoude.

Door de turfwinning ontstaan in het veengebied plassen. De ontginningsassen waarop de boerderijen liggen, blijven gespaard voor de verving. De plassen worden voornamelijk in de 17^e en de 18^e eeuw drooggemalen.

Op de oudste geraadpleegde kaart, een kaart uit de 17^e eeuw, is Woubrugge ingetekend (fig. 9). Het dorp bestaat uit lintbebouwing aan weerszijden van de centrale vaart. Het plangebied ligt in het bebouwde lint aan de westzijde van de vaart. Het plangebied was in deze tijd dus bebouwd.

Op de kadastrale minuut is het plangebied deels bebouwd en deels in gebruik als tuin/erf (fig. 10). Direct ten zuiden van het plangebied (rechts op de figuur) ligt een insteekhaventje. De Bonnekaarten uit 1874-1924 en de topografische kaarten uit 1950-1988 laten een vergelijkbaar beeld zien (fig. 11 en 12).

De Basisregistraties Adressen en Gebouwen (BAG) geeft een bouwjaar van 1750.¹⁵ Op basis van informatie van de opdrachtgever is de huidige bebouwing afkomstig uit begin 1900.

2.5 Bekende archeologische en ondergrondse bouwhistorische waarden

Archeologische waarnemingen en onderzoeksmeldingen staan weergegeven in fig. 13 en staan toegelicht in tabel 2.

In de directe omgeving van het plangebied hebben diverse bureau- en booronderzoeken plaatsgevonden.

Ongeveer 270 m ten noorden van het plangebied heeft een bureau- en booronderzoek plaatsgevonden (onderzoeksmelding 48.122). Hierbij zijn aanwijzingen voor archeologische resten uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe tijd aangetroffen. Er is een proefsleuvenonderzoek of archeologische begeleiding geadviseerd.

Ongeveer 180 m ten noordoosten van het plangebied heeft een bureauonderzoek plaatsgevonden (onderzoeksmelding 44.026). Gezien de ligging van het plangebied in een droogmakerij is het plangebied vrijgegeven voor de voorgenomen ontwikkeling.

Ongeveer 180 m ten zuidoosten van het plangebied heeft een bureau- en booronderzoek plaatsgevonden (onderzoeksmeldingen 24.736 en 25.494). Aangezien alleen resten van na 1600 A.D. werden verwacht is het plangebied vrijgegeven voor de voorgenomen ontwikkeling.

Ongeveer 185 m ten zuidoosten van van het plangebied heeft een booronderzoek plaatsgevonden (onderzoeksmelding 54.335) Hierbij is de vermoedelijke dijkvoet of wegfundering van een haaks op de wetering geplaatste dijk of weg uit 900 -1200 A.D. aangetroffen (waarneming 437.728). Er is vervolgonderzoek in de vorm van een proefsleuf of archeologische begeleiding geadviseerd.

Ter plaatse van de Nederlands Hervormde Kerk, ongeveer 180 m ten zuiden van het plangebied, heeft een bureauonderzoek plaatsgevonden (onderzoeksmelding 43.215). Hierin wordt geconcludeerd dat onder de kerkvloer mogelijk graven uit de nieuwe tijd aanwezig zijn. Er is een archeologische begeleiding geadviseerd

---

¹⁵ (Kadaster 2013)

(onderzoeksmelding 60.174). De begeleiding is uitgevoerd maar de resultaten hiervan zijn niet beschikbaar.

Ongeveer 180 m ten zuidwesten van het plangebied heeft een booronderzoek plaatsgevonden (onderzoeksmelding 39.004). Gezien het ontbreken van aanwijzingen voor archeologische waarden is het plangebied vrijgegeven voor de voorgenomen ontwikkeling.

Op de beleidsadvieskaart van de gemeente Kaag en Braassem ligt het plangebied in de historische kern van Woubrugge (fig. 14).

Mogelijk zijn in het plangebied (ondergrondse) bouwhistorische waarden aanwezig. Het gaat hierbij om eventuele voorgangers van de huidige bebouwing.

<i>Bron</i>	<i>omschrijving</i>
Archeologische terreinen	geen
Waarnemingen	437.728 - Woubrugge - Raadhuisstraat Zie verder onderzoeksmelding: 54.335
Vondstmeldingen	geen
Onderzoeksmeldingen	<p>24.736 - Woubrugge - Boddens Hosangweg 8 – bureauonderzoek In verband met de aanwezigheid van een fossiele kreekrug mogelijk resten uit de prehistorie. Mogelijk resten uit de Nieuwe tijd.</p> <p>25.494 - Woubrugge - Boddens Hosangweg 8 - booronderzoek Vervolg op 24.736. Tijdens het booronderzoek is geen fossiele kreekrug aangetroffen. Wel zijn aanwijzingen voor archeologische resten vanaf 1600 A.D. aangetroffen in ophogingslagen. Het bevoegd gezag heeft aangegeven (provincie) dat archeologische waarden van na 1600 A.D. niet behoudenswaardig zijn en het plangebied is vrijgegeven voor de voorgenomen ontwikkeling.</p> <p>39.004 - Woubrugge - Gerbrand Swartlaan 24 tot 32 - booronderzoek Op een diepte van 4,24 m - tot 4,37 m - NAP is de top van ongestoorde mariene afzettingen aangeboord. Dit betreft evenwel niet de oorspronkelijke top aangezien deze is opgenomen in een bovenliggend gelaagd antropogeen pakket waarvan de top gelegen is op 3,42 m - tot 3,84 m - NAP. Gezien de in het pakket aangetroffen vondsten dateert de bewerking uit de Nieuwe tijd. Het gehele wordt afgedekt door een maximaal 0,60 m dik pakket recent verstoorde bovengrond. Aanwijzingen voor archeologische waarden, anders dan een agrarisch gebruik zijn niet aangetroffen. Er is geen verder onderzoek aanbevolen.</p> <p>43.215 - Woubrugge - Nederlands Hervormde Kerk - bureauonderzoek In het plangebied zal de kerkvloer verwijderd worden en zal de kerk van een nieuwe fundering worden voorzien. Het onderzoek is uitgevoerd in het kader van een monumentenvergunning voor funderingsherstel en was noodzakelijk om te bepalen of bij de voorgenomen activiteiten de kans bestaat dat archeologische resten in de ondergrond worden aangetast. Onder de kerkvloer van de Ned. Hervormde Kerk worden de funderingsrestanten van de kerk uit 1579 verwacht. De diepteligging en precieze locatie van deze restanten is niet bekend.</p> <p>Onder het voormalige koor, in de zuidelijk absis van de kerk, worden een of meerdere grafkelders verwacht uit de Nieuwe tijd. In 1909 waren de beenderen in deze grafkelder nog intact. Onder de kerkvloer kunnen graven verwacht worden uit de periode 1579-1869. Deze graven concentreren zich in de zuidelijke absis van de kerk, de locatie van het voormalige koor. Hier kunnen meerdere graven boven elkaar geplaatst zijn en naar verwachting kunnen direct onder de kerkvloer al graven aangetroffen worden. In de top van het veenpakket kunnen nog oudere resten aanwezig zijn van de ontginning en de oudste bewoning van</p>

Bron	omschrijving
	<p>Woubrugge uit de Late Middeleeuwen.</p> <p>Op grond van historische informatie en van de documentatie van de funderingswerkzaamheden uit 1909-1911 worden in de kerk archeologische waarden uit de Nieuwe tijd verwacht. De archeologische resten onder de kerkvloer worden als behoudenswaardig gewaardeerd. Om van deze archeologische waarden de gegevens te kunnen documenteren en het materiaal veilig te stellen, adviseert ADC ArcheoProjecten om in het plangebied tijdens de graafwerkzaamheden in een archeologische begeleiding te voorzien, conform protocol opgraven, om daarmee informatie te behouden die van belang is voor kennisvorming over het verleden. Dit betekent dat bij de civiele werkzaamheden aangetroffen vondsten of archeologische sporen worden geregistreerd en, in zover de werkzaamheden dat toelaten, worden gedocumenteerd. Vanwege fysieke belemmeringen kan in de kerk geen adequaat inventariserend onderzoek worden uitgevoerd en daarom wordt een archeologische begeleiding geadviseerd. De exacte invulling van de werkzaamheden dient te worden vastgelegd in een door de bevoegde overheid goed te keuren Programma van Eisen (PvE).</p> <p>60.174 - Woubrugge - Nederlands Hervormde Kerk Woubrugge - begeleiding</p> <p>Resultaten niet beschikbaar.</p> <p>44.026 - Woubrugge - Boddens Hosangweg 33 – bureauonderzoek</p> <p>Naar aanleiding van de geplande uitbreiding van een ligboxenstal op het perceel Boddens Hosangweg 33 te Woubrugge, gemeente Kaag en Braassem, Zuid-Holland, heeft een archeologisch bureauonderzoek plaatsgevonden. Binnen het plangebied zijn geen archeologische waarden of vondsten bekend, de dichtstbijzijnde meldingen van archeologische resten zijn op minimaal een 1,8 kilometer afstand van de onderzoekslocatie gedaan. De Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) en het vigerende bestemmingsplan geven eveneens een zeer lage trefkans op archeologische waarden. Plangebied Boddens Hosangweg 33 ligt aan de rand van polder Vierambacht, binnen de bebouwde kom van Woubrugge. In de late middeleeuwen is het gebied een metersdik veenpakket afgestoken waarna het gebied onder water kwam te staan. In het begin van de 18de eeuw is de polder drooggelegd en pas vanaf die periode is bewoning in het gebied mogelijk. Enkele vondsten uit de periode late middeleeuwen tot nieuwe tijd zijn dan ook in de omgeving, op relatief grote afstand van het plangebied, aangetroffen. Uit het plangebied zelf en tot 1,8 kilometer rondom zijn geen archeologische vondsten of terreinen bekend. De IKAW geeft voor het plangebied dan ook een zeer lage trefkans op archeologische waarden. Ook het bestemmingsplan geeft aan dat eventuele sporen uit de periode voorafgaand aan de late middeleeuwen geheel verdwenen zijn bij het ontgraven van het metersdikke veenpakket. De resultaten van het bureauonderzoek geven geen aanleiding om van deze, volgens de IKAW lage verwachting, af te wijken. Op basis van deze resultaten achten wij nader archeologisch onderzoek niet noodzakelijk.¹⁶</p> <p>48.122 - Woubrugge - Weteringpad 19 - booronderzoek</p> <p>Het deel aan de kade kan worden vrijgegeven omdat het hier gaat om dempingsmateriaal van de kade. Tussen de bebouwing is een kelder aangelegd, waardoor de ondergrond is verstoord tot circa 2,0 m -mv. Dit kan ook worden vrijgegeven. Voor de overige delen van het plangebied, incl. onder de bebouwing, is het mogelijk om in de ondergrond resten aan te treffen vanaf een diepte van circa 50 cm -mv. Bij verstoringen is het noodzakelijk archeologisch onderzoek uit te laten voeren in de vorm van een gravend onderzoek. Een begeleiding is waarschijnlijk hier de beste mogelijkheid in verband met de hoge grondwaterstand (binnen 40 cm -mv). Er is met name een verwachting voor resten uit de LME en NT.¹⁷</p>

16 (Bergmans 2010)

17 (Koekkelkoren en Moerman 2011)

Bron	omschrijving
	<p>54.335 - Woubrugge - WORA - Transformatorstation Raadhuisstraat - booronderzoek</p> <p>Zoals op basis van het bureauonderzoek reeds verwacht werd, bestaat de opbouw van de bodem in het plangebied uit een verstoord pakket op een antropogeen ophoogpakket op veen op wadafzettingen. Voor de wadafzettingen en het veenpakket gold een middelhoge archeologische verwachting voor vindplaatsen uit de periode Neolithicum t/m Romeinse tijd/Vroege Middeleeuwen. Voor de antropogene ophooglaag gold een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen uit de Middeleeuwen en Nieuwe tijd. Tijdens het verkennend booronderzoek is de bodemopbouw en de mate van recente verstoringen van de bodem van het plangebied in kaart gebracht. Uit het onderzoek blijkt dat de bodem in het plangebied in het recente verleden tot ten minste 0,6 m -Mv is verstoord. Vanaf 0,6 m -Mv is in alle boringen een antropogeen ophoogpakket aangetroffen. In de boringen 3, 4 en 5 is onder dit ophoogpakket de vermoedelijke dijkvoet of wegfundering van een haaks op de wetering geplaatste dijk of weg aangetroffen, die hoogstwaarschijnlijk dateert uit het begin van de ontginning van Woubrugge tussen circa 900-1200 na Chr. (waarnemingsnr. 437.728). In de top van onderliggende wadafzettingen en het veenpakket zijn geen aanwijzingen aangetroffen die duiden op de aanwezigheid een archeologische vindplaats uit de periode Neolithicum t/m Vroege Middeleeuwen. Er is vervolgonderzoek in de vorm van een proefsleuf of begeleiding aanbevolen.¹⁸</p>
Gemeentelijke kaart	Historische kern/ontginningsas
Bouwhistorische waarde	Mogelijk zijn in het plangebied (ondergrondse) bouwhistorische waarden aanwezig.

Tabel 2: Bekende waarden tot ca. 300 m van het plangebied.

2.6 Gespecificeerde verwachting

Waarschijnlijk is in het plangebied een veenrestdijk aanwezig. In de top van een veenpakket kunnen in theorie archeologische resten vanaf de IJzertijd aanwezig zijn. Deze resten kunnen worden aangetroffen in de top van het veenpakket. Vanaf de Late Middeleeuwen is het plangebied ontgonnen. Het plangebied maakt het deel uit van een ontginningsas. Op oude kaarten is vanaf de 17^e eeuw bebouwing aanwezig langs de wetering ten oosten van het plangebied. De huidige bebouwing dateert mogelijk uit de 18^e eeuw.

De verwachting wordt als volgt gespecificeerd:

1. Datering: Vanaf de IJzertijd, vooral vanaf de Late Middeleeuwen.
2. Complextype: Huisplaats, nederzetting.
3. Omvang: 500- 2000 m².
4. Diepteligging: In de top van het veraarde veen of in daarop gelegen ophogingspakketten
5. Gaafheid, conservering en verstoringen: Als gevolg van de huidige bebouwing kunnen eventuele archeologische resten zijn verstoord. Mogelijk is in (delen van) het plangebied nog een intacte bodem aanwezig. Hier zullen de meeste typen archeologische resten (bot,

¹⁸ (Timmerman 2012)

houtschool, aardewerk, metaal) door de natte en zuurstofloze condities goed zijn geconserveerd.

6. Locatie: Hele plangebied.
7. Uiterlijke kenmerken (prospectie kenmerken): De resten manifesteren zich naar verwachting als een archeologische laag, bestaande uit een vermenging van onder meer kleine fragmenten aardewerk, houtschool en bot met het oorspronkelijke substraat. Daarnaast kunnen funderingen (hiermee worden niet de funderingen van de *huidige* bebouwing bedoeld) aanwezig zijn. Ook kunnen in ophogingspakketten resten worden aangetroffen.

3 Conclusie

De onderzoeksvragen kunnen als volgt worden beantwoord:

- *Waaruit bestaan de voorgenomen bodemingrepen?*

De beoogde ingreep bestaat uit de realisatie van twee woningen in een vlak van 150 m². Onder de woningen komt geen kelder. De woningen worden gefundeerd door middel van balken en palen. De balken reiken tot ca. 70 cm -mv.

- *Wat is de landschappelijke ligging van het plangebied in termen van geomorfologie, geologie en bodemkunde?*

Op basis van het bureauonderzoek bestaat de ondergrond van het plangebied uit veen (Hollandveen Laagpakket binnen Formatie van Nieuwkoop). Als gevolg van eeuwenlange bewoning (vanaf de Late Middeleeuwen) is het veen waarschijnlijk afgedekt met antropogene ophogingslagen.

- *Is sprake van een natuurlijke (intacte) bodemopbouw of is deze (deels) verstoord? Indien sprake is van verstoringen, wat is de diepte en omvang van de verstoring?*

De top van het veen is waarschijnlijk verstoord als gevolg van de huidige bebouwing. Hierdoor kunnen eventuele archeologische resten zijn verstoord.

- *Zijn er (aanwijzingen voor) archeologische waarden in het plangebied aanwezig, en zo ja, wat is naar verwachting de omvang, ligging, aard en datering hiervan?*

Het is niet uitgesloten dat in het plangebied nog archeologische waarden uit de Late Middeleeuwen aanwezig zijn die niet zijn verstoord door de huidige bebouwing. Deze zullen zich met name in het onbebouwde (zuidelijke) deel van het plangebied bevinden.

- *Indien er (mogelijk) archeologische waarden aanwezig zijn:*
  - *Worden deze archeologische waarden verstoord door de voorgenomen bodemingrepen? Zo ja, op welke wijze?*

De mogelijke archeologische waarden kunnen worden verstoord door de voorgenomen bodemingreep.

Welke maatregelen kunnen worden genomen om voldoende rekening te houden met deze archeologische waarden?

Door het uitvoeren van een booronderzoek kan de aard en intactheid van het bodemprofiel nader worden bepaald. Hiermee wordt inzicht verworven in de aan- of afwezigheid van potentieel archeologische niveaus.

4 Advies

Geadviseerd wordt om een verkennend booronderzoek uit te voeren teneinde de aard en intactheid van de bodem vast te stellen en te bepalen of potentieel archeologische niveaus aanwezig zijn.

Eventuele archeologische resten is men altijd verplicht te melden bij de Minister van OCW in overeenstemming met artikel 53 van de Monumentenwet uit 1988. In dit geval wordt aangeraden om contact op te nemen met de gemeente Kaag en Braassem.

5 Literatuur

- Alterra. 2004. "Geomorfologische Kaart Nederland (GKN) Landsdekkend digitale bestand." Wageningen.
- Alterra Wageningen UR. 2007. "Aardkunde." <http://www.aardkunde.nl/>.
- . 2012. "BISNederland." *Bodemkaart 1 : 50 000*. <http://www.bodemdata.nl/>.
- ARCHIS - Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. 2015. "Archis." <http://archis2.archis.nl/archisii/html/index.html>.
- Balthasar, Floris, en Balthasar Florisz. van Berckenrode. 1615. "Kaart van hoogheemraadschap van Rijnland."
- Bergmans, W.L.J. 2010. "Woubrugge, Boddens Hosangweg 33 (Gemeente Kaag en Braassem, Z.H.) Een Archeologisch Bureauonderzoek." Steekproefrapport 2010-11/11. Zuidhorn: De Steekproef.
- CCvD. 2013. "Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) versie 3.3." Centraal College van Deskundigen.
- de Mulder, E.F.J. 2003. *De ondergrond van Nederland*. Wolters-Noordhof: Groningen [etc.].
- Hornikx, S. 2013. "Aanpassing archeologische beleidsadvieskaart gemeente Kaag & Braassem." The Missing Link Notitie TML563.
- Huizer, J., N. de Jonge, N.F. Mulder, en S. van der A. 2011. "De archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart voor de gemeente Kaag en Braassem." H 039.
- Kadaster. 1811. "Kadastrale Minuten." 1832. <http://watwaswaar.nl/>.
- . 2013. "BAG-Viewer." <http://bagviewer.geodan.nl/index.html>.
- Kadaster - PDOK. 2014. *AHN2 - Kadaster*. <http://nationaalgeoregister.nl/geonetwork/srv/dut/search#|fff9d7cf-9929-4dde-98b8-06ceda7e5610>.
- Koekkelkoren, A.M.H.C., en S. Moerman. 2011. "Archeologisch bureauonderzoek & Inventariserend Veldonderzoek, verkennende fase Weteringpad 19, Woubrugge Gemeente Kaag en Braassem." B&G rapport 1281. Noordwijk: Becker & Van de Graaf.
- Markus, W.C., C. van Wallenburg, G.G.L. Steur, en W. Heijink. 1982. "Bodemkaart van Nederland schaal 1 : 50.000 : toelichting bij de kaartbladen 30 West 's-Gravenhage en 30 Oost 's-Gravenhage." Wageningen: Stiboka. <http://edepot.wur.nl/117791>.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, en Data Archiving and Networking Services. "e-depot voor de Nederlandse archeologie." <http://www.edna.nl>.
- Rijkswaterstaat Ministerie van Infrastructuur en Milieu. "Bodemloket." <http://www.bodemloket.nl/>.
- Timmerman, R. 2012. "Toekomstig transformatorstation Raadhuisstraat Woubrugge, gemeente Kaag en Braassem; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en verkennend veldonderzoek." RAAP-notitie 4365. Weesp: RAAP Archeologisch Adviesbureau.

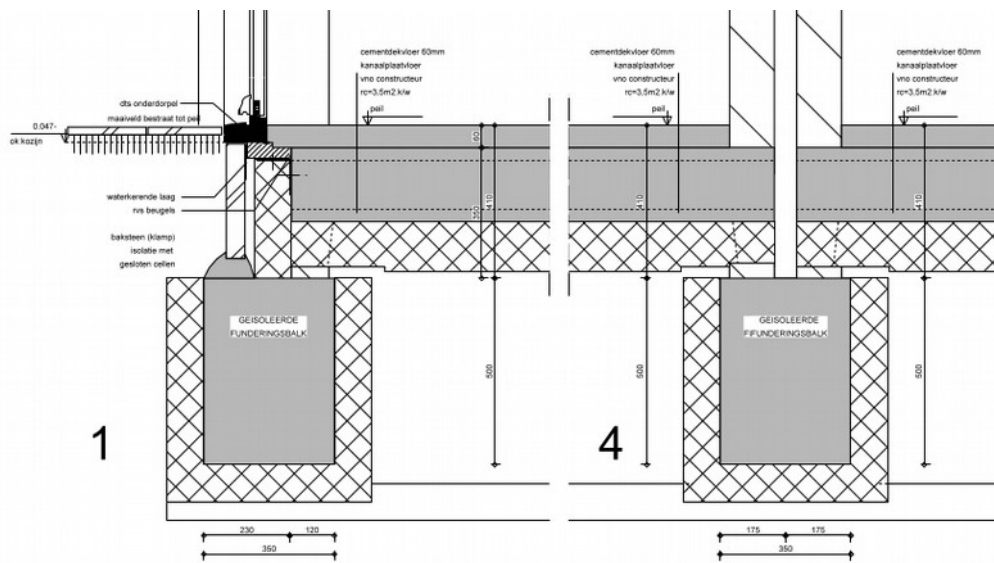
Figuren

Figuur 3 Luchtfoto.

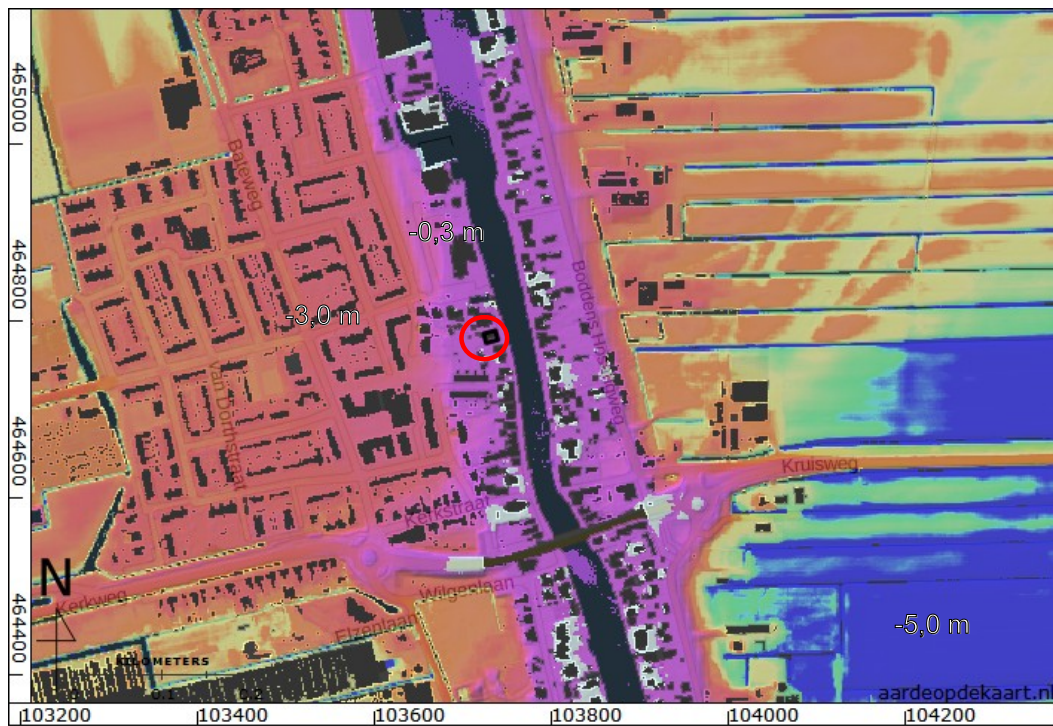
Figuur 4: Foto van de huidige bebouwing.

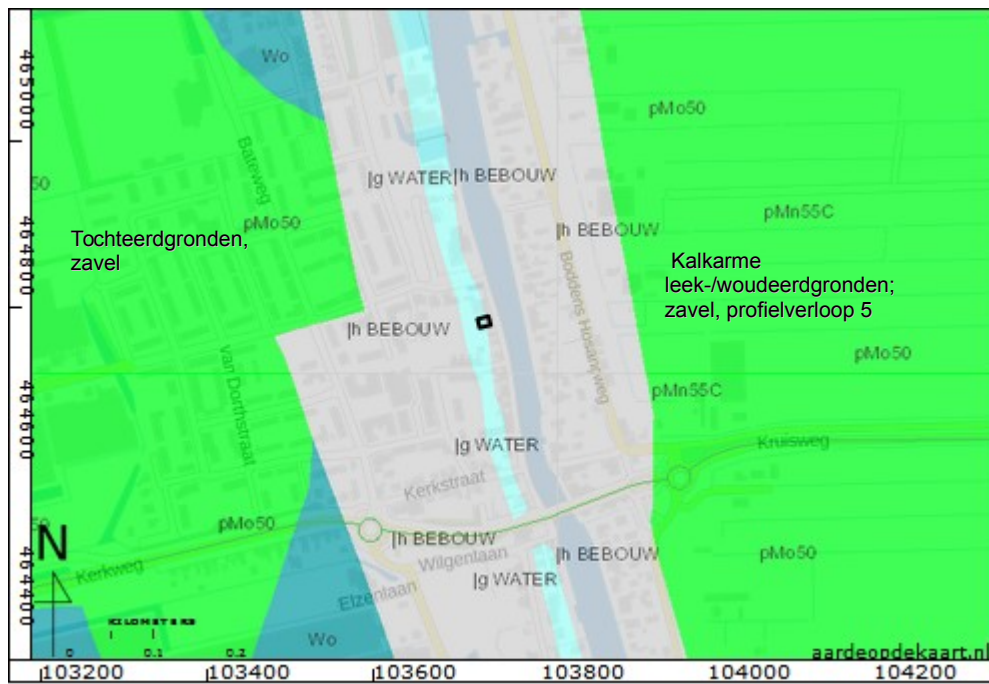
Figuur 5: Funderingsdetail.

Figuur 6: Geomorfologische kaart (Altera Wageningen UR 2007).

Figuur 7: Hoogte-relief kaart van de omgeving van het plangebied (Kadaster - PDOK 2014). De labels geven de hoogteligging van het maaiveld in meters t.o.v. NAP.

Figuur 8 Bodemkaart (Alterra Wageningen UR 2012).

Figuur 9 Kaart van hoogheemraadschap Rijnland uit 1615 (Balthasar en Van Berckenrode 1615).

Figuur 10 Kadastrale minuut (Kadaster 1811). Het noorden is links.

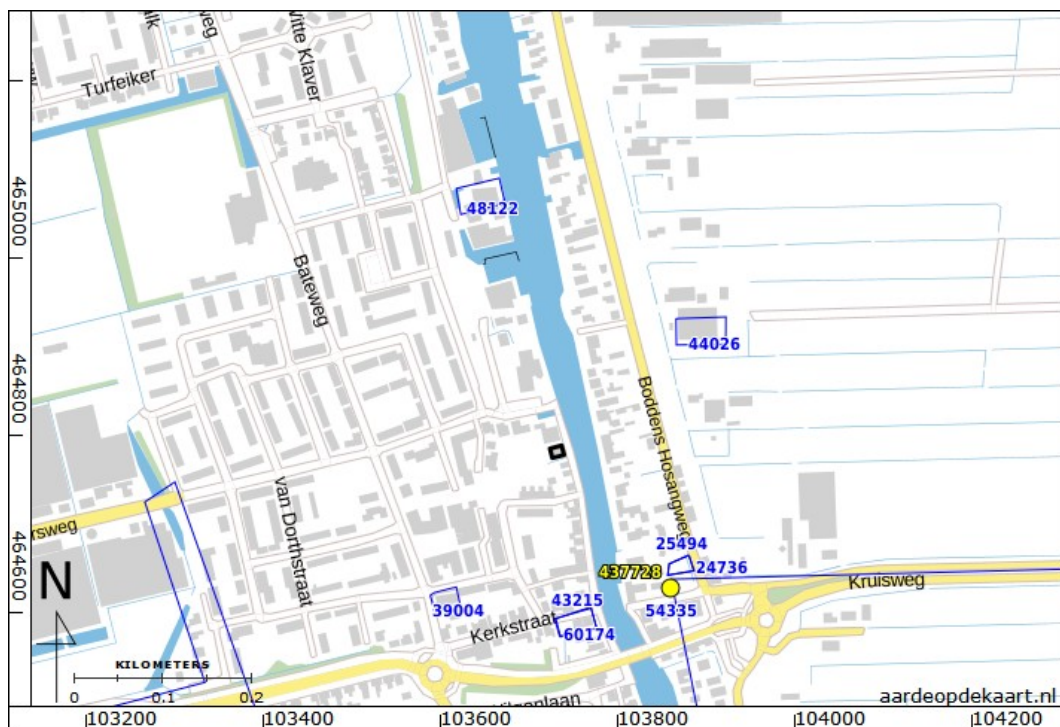

Figuur 11: Bonnekaart uit 1874.

Figuur 12: Topografische kaart 1950.

Figuur 13: Onderzoeksmeldingen en waarnemingen in het onderzoeksgebied (ARCHIS - Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 2015).

Figuur 14: Beleidskaart gemeente Kaag en Braassem (Huizer e.a. 2011; Hornikx 2013).